

Mô típ hành trình trong tiểu thuyết *Bồ câu bay đi tìm bà* của Walter Macken và *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi

Phạm Tuấn Anh*, Nguyễn Thị Hồng Hạnh**, Nguyễn Thụy Thùy Dương***

Tóm tắt: Nghiên cứu này đối chiếu hai tiểu thuyết *Bồ câu bay đi tìm bà* (1963) của Walter Macken và *Đất rừng phương Nam* (1957) của Đoàn Giỏi qua việc khảo sát mô típ hành trình – mô típ được xem như là nguyên mẫu trong tâm thức nhân loại. Bài viết tập trung phân tích diễn trình của mô típ hành trình trong tác phẩm, chỉ rõ điểm tương đồng và dị biệt trong nghệ thuật tạo dựng mô típ của hai nhà văn. Từ đó, bài viết kiến giải sự giao thoa giữa hai tác phẩm, chỉ rõ thành công của Walter Macken và Đoàn Giỏi trong tiến trình phát triển của văn chương thế giới. Kết quả nghiên cứu góp phần gia tăng tính thực tiễn cho phê bình, tiếp nhận văn học ở Việt Nam từ góc nhìn so sánh.

Từ khóa: nguyên mẫu; mô típ hành trình; vô thức tập thể; Walter Macken; Đoàn Giỏi.

Ngày nhận: 18/10/2024; ngày chỉnh sửa: 26/02/2025; ngày chấp nhận đăng: 28/02/2026

DOI: <https://doi.org/10.33100/vjossh.2026.12.1.7>

1. Dẫn nhập

Hành trình là mô típ phổ quát trong văn học, thể hiện tâm thức khám phá, chinh phục, tìm kiếm các giá trị. Câu chuyện về những con người phiêu lưu, lên đường vượt qua các thử thách, chướng ngại được xem là nguyên mẫu trong tâm thức cộng đồng. Nghiên cứu mô típ hành trình trong tác phẩm góp phần khơi mở trầm tích văn hóa, liên kết các chiều không gian, từ đó mở ra nhiều khía cạnh cho việc cảm thụ, giải mã văn bản. *Bồ câu bay đi tìm bà* là tiểu thuyết thiếu nhi khá nổi tiếng của nhà văn Walter Macken - người gốc Ireland. Tác phẩm này được xuất bản lần đầu vào năm 1963,

chuyển thể thành phim từ năm 1971 và dịch sang nhiều ngôn ngữ trên thế giới. Walter Macken phục dựng câu chuyện đượm màu cổ tích ở thời hiện đại, qua đó truyền tải bài học về tình yêu, khát vọng tự do và các giá trị trong gia đình. *Đất rừng phương Nam* là một trong các tiểu thuyết thiếu nhi thành công của nhà văn Đoàn Giỏi. Ông khéo léo tái hiện vẻ đẹp của thiên nhiên và con người Nam Bộ, qua đó gửi gắm nhiều thông điệp ý nghĩa, giàu tính nhân văn. Đến nay, đã có nhiều công trình, bài viết về sáng tác của Walter Macken (Denio 1997; Heinen và Rennhak 2022; Ngô Vinh 2021; Tuyết Loan 2024, v.v.) và Đoàn Giỏi (Tống Thị Loan 2013; Đỗ Thị Ngân Trâm 2014; Nguyễn Văn Nghiêm 2016; Bùi Thị Xuân Quyên 2017; Nguyễn Thị Quế Vân và Lâm Hoàng Phúc 2017, v.v.). Trong *Walter Macken: Life in literature* (Walter Macken: Cuộc

* Trường Sư phạm, Đại học Cần Thơ.

** Trường Sư phạm, Đại học Cần Thơ;
email: nthhanh@ctu.edu.vn

*** Trường Sư phạm, Đại học Cần Thơ.

sống trong văn học), Denio (1997: 8) cho rằng tiểu thuyết của Walter Macken phản ánh cuộc sống thường nhật gắn liền với con người và đất nước Ireland, qua đó gợi mở cho độc giả chiêm nghiệm về nhiều khía cạnh trong đời sống xã hội. Trong *Walter Macken: Critical perspectives* (Walter Macken: Quan điểm phê phán), Heinen và Rennhak (2022) tập hợp các quan điểm, ý kiến bàn luận về sáng tác của Walter Macken, chỉ rõ tầm ảnh hưởng của nhà văn đối với độc giả thế giới. Ngô Vinh (2021), trong *Hành trình yêu thương*, cho rằng tiểu thuyết *Bồ câu bay đi tìm bà* của Walter Macken mang đậm sắc màu của truyện cổ tích - nơi bà tiên, ông bụt xuất hiện đúng lúc để cứu rỗi cuộc đời của những người bất hạnh. Trong *Tim lại tuổi thơ với Đi tìm bà ngoại*¹, Tuyết Loan (2024) cho rằng tiểu thuyết này chứa đựng nhiều bài học làm người thông qua hành trình phiêu lưu của hai đứa trẻ. Bàn về tiểu thuyết của Đoàn Giỏi, Tống Thị Loan (2013) kiến giải, phân tích các từ ngữ chỉ đất và người Nam Bộ trong *Đất rừng phương Nam*. Đỗ Thị Ngân Trâm (2014), trong *Đất và người Nam Bộ trong Đất rừng phương Nam của Đoàn Giỏi*, tập trung luận giải các khía cạnh về thiên nhiên (địa văn hóa, hệ thống thực vật, động vật, v.v.) và con người (đặc điểm cư trú, giao thông, ẩm thực, ngôn ngữ) ở vùng đất Nam Bộ. Đỗ Thị Ngân Trâm (2014: 1) cho rằng tiểu thuyết *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi là áng văn điển hình viết về đất và người ở vùng đất Nam Bộ. Trong *Cảm hứng cuộc sống và con người trong văn xuôi Đoàn Giỏi*, Nguyễn Văn Nghiêm (2016) cho rằng tiểu thuyết *Đất rừng phương Nam* phản ánh đậm nét cuộc sống đời thường chân chất và nghĩa tình của người dân Nam Bộ. Đặc biệt, Nguyễn Văn Nghiêm chỉ ra sự thành công của Đoàn Giỏi trong việc xây dựng hình tượng nhân vật

đôn hậu và chất phác, yêu nước và căm thù giặc. Nguyễn Thị Quế Vân và Lâm Hoàng Phúc (2017), trong bài viết *Sinh thái môi trường trong văn xuôi Đoàn Giỏi*, chỉ rõ con đường “giải” quan niệm truyền thống từ “nhân loại trung tâm luận” đến “Trái Đất trung tâm luận” của Đoàn Giỏi từ góc nhìn phê bình sinh thái, qua đó nhấn mạnh tính thời sự, cấp thiết khi nghiên cứu sáng tác của Đoàn Giỏi trong đời sống văn học Việt Nam đương đại. Nguyễn Thị Quế Vân và Lâm Hoàng Phúc (2017) lí giải môi trường tự nhiên trong *Đất rừng phương Nam* không phải là đối tượng để con người chiếm hữu, mà là đối tượng chứa đựng con người. Bùi Thị Xuân Quyên (2017), trong *Tiểu thuyết Đất rừng phương Nam của Đoàn Giỏi dưới góc nhìn địa văn hóa*, tập trung phân tích không gian, thời gian, hình tượng con người, kết cấu của tác phẩm trên cơ sở bám sát đặc trưng địa văn hóa ở Nam Bộ. Ngoài ra, còn có nhiều bài viết khác liên quan đến *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi, tiêu biểu như: *Nhà văn Đoàn Giỏi - người con của Đất rừng phương Nam* (Đỗ An 2019), *Đoàn Giỏi - Người văn của Đất rừng phương Nam* (Lê Phương Liên 2022), *Hồn Nam Bộ trong Đất rừng phương Nam* (Hà Thanh Vân 2023), v.v.. Nhìn chung, có nhiều công trình, bài viết về tiểu thuyết *Bồ câu bay đi tìm bà* của Walter Macken và *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi. Tuy nhiên, vẫn còn nhiều khoảng trống khi tiếp cận, nghiên cứu hai tác phẩm này từ góc nhìn mô típ hành trình. Đặc biệt, nghiên cứu đối sánh hai tác phẩm này là việc làm cần thiết, có ý nghĩa khoa học và thực tiễn trong bối cảnh giao lưu văn hóa/văn học giữa các nước trên thế giới hiện nay.

Nghiên cứu này vận dụng phối hợp nhiều phương pháp: Phương pháp so sánh, phương pháp loại hình và phương pháp phân tích, tổng hợp. Phương pháp so sánh được sử dụng nhằm đối chiếu, chỉ rõ điểm tương đồng và dị biệt trong hai tác phẩm. Phương

¹ Nhan đề bản dịch khác của tác phẩm *Flight of the Doves* (Walter Macken).

pháp loại hình được sử dụng để phân tích, kiến giải văn bản trên cơ sở bám sát đặc trưng tiêu thuyết dành cho thiếu nhi. Phương pháp phân tích, tổng hợp được sử dụng để nhận diện, kiến giải các yếu tố liên quan đến mô típ hành trình, đúc kết, đánh giá thành công và đóng góp của hai nhà văn ở mảng văn học thiếu nhi. Bài viết này kiến giải mô típ hành trình qua ba chặng *Lên đường* (Departure) - *Thụ giáo* (Initiation) - *Quay về* (Return) dựa trên cách phân chia cuộc hành trình của Campbell (2021). Kết quả nghiên cứu góp phần gợi mở hướng tiếp cận cụ thể, thú vị về tác phẩm của Walter Macken và Đoàn Giỏi từ góc nhìn so sánh, từ đó phục vụ cho công tác giảng dạy, nghiên cứu văn học. Nhìn chung, trong tiêu thuyết *Bồ câu bay đi tìm bà* của Walter Macken và *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi, hành trình là yếu tố trục, đóng vai trò cốt lõi trong việc bố trí, sắp xếp các sự kiện, tình tiết. Mô típ hành trình trong tiêu thuyết của Walter Macken và Đoàn Giỏi đều có sự kế thừa nguyên mẫu hành trình trong tâm thức nhân loại, đồng thời vừa có các đặc trưng riêng biệt góp phần tạo nên đặc sắc cho tác phẩm, lôi cuốn độc giả chiêm nghiệm, khám phá.

2. Khái niệm về mô típ hành trình

Lại Nguyên Ân (2017: 209) cho rằng mô típ là “các thành tố bền vững, vừa mang tính hình thức vừa mang tính nội dung của văn bản văn học”. Trong tác phẩm văn học, mô típ hành trình có thể cắt nghĩa, lí giải là mô típ mà nhân vật chính/trung tâm có hành trình phiêu lưu, vượt qua các chướng ngại, thử thách để thực hiện sứ mệnh, nghĩa vụ, cuối cùng giành được “phần thưởng” xứng đáng. Mô típ hành trình là một trong các nguyên mẫu (hoặc mẫu gốc) trong tâm thức nhân loại. Lại Nguyên Ân (2017: 246), trong *150 thuật ngữ văn học*, nhận định: “Các mẫu gốc là tập hợp có giới hạn; nội dung của chúng ẩn chứa trong các nghi lễ cổ sơ, các thần thoại, các tượng trưng, các tín

ngưỡng, các hành vi tâm lý và cả trong sáng tác nghệ thuật từ xa xưa đến hiện tại”. Trong *Thăm dò tiềm thức*, Jung (2022: 98) viết: “Chúng xuất hiện vào bất cứ thời nào, bất cứ ở đâu trên khắp thế giới, cả ở những nơi không thể căn cứ vào sự di truyền từ đời này sang đời khác hay vào sự pha giống nhân những vụ di dân trong lịch sử để cắt nghĩa sự có mặt ấy”. Rõ ràng, nguyên mẫu có mối liên hệ chặt chẽ với nền tảng lịch sử, văn hóa dân tộc; có tính chất gợi nhắc đến cái đầu tiên, cái gốc, cái nguyên thủy trong tiến trình văn hóa của nhân loại. Chúng không tồn tại với ý nghĩa tự thân, mà còn mất xích với mối quan hệ tái xuất.

Nguyên mẫu hành trình xuất hiện phổ biến trong kho tàng truyện dân gian của các nước. Trên cơ sở khảo cứu truyện dân gian, Thompson lập bảng tra các mô típ tương ứng với 23 chương như sau: (1) *Mô típ thần thoại*; (2) *Loài vật*; (3) *Cắm kị*; (4) *Phép thuật*; (5) *Cái chết*; (6) *Điều kỳ diệu*; (7) *Yêu tinh*; (8) *Thử thách*; (9) *Khôn ngoan và ngốc nghếch*; (10) *Lừa dối*; (11) *Sự đảo ngược của vận mệnh*; (12) *Việc phán truyền tương lai*; (13) *May rủi và số phận*; (14) *Xã hội*; (15) *Thưởng và phạt*; (16) *Bắt giữ và bỏ trốn*; (17) *Sự độc ác trái tự nhiên*; (18) *Giới tính*; (19) *Bản chất của đời sống*; (20) *Tôn giáo*; (21) *Tính cách nhân vật*; (22) *Hài hước*; (23) *Mô típ hỗn hợp* (Dẫn theo Trần Thị An 2008). Bảng tra mô típ của Thompson có tính khái quát cao, giúp phân loại các mô típ trong hệ thống truyện dân gian. Chuyên biệt về mô típ hành trình, nhà huyền thoại học người Mỹ Campbell (2021: 65), trong *Người hùng mang ngàn gương mặt*, phân chia cuộc hành trình của nhân vật làm ba chặng: *Lên đường* (Departure) - *Thụ giáo* (Initiation) - *Quay về* (Return). Huyền thoại về người anh hùng lên đường, ném trái và vượt qua các thử thách, hoàn thành sứ mệnh của cuộc hành trình vốn in sâu vào tâm thức cộng đồng, len lỏi và hằn in trong vô thức tập thể. Trong đời sống hiện đại,

kiểu nhân vật ném trái, phiêu lưu không nhất thiết là hình tượng người anh hùng, mà có thể là những con người đời thường, dẫn thân vào cuộc hành trình vì lí do nào đó, phiêu lưu qua nhiều chặng và cuối cùng “hoàn kết” cuộc hành trình.

Trong văn học hiện đại, nguyên mẫu hành trình không còn tính nguyên hợp như nguyên mẫu hành trình về người anh hùng cổ xưa, mà đã tái sinh, chuyển hóa thành cuộc hành trình phiêu lưu, trải nghiệm của những con người bình thường trong đời sống thường nhật. Các nhà văn hiện đại xây dựng mô típ hành trình trong tác phẩm, dù hữu thức hay vô thức, đều có sự vay mượn, kế thừa và biến đổi nguyên mẫu hành trình trong văn hóa nhân loại.

3. Diễn trình mô típ hành trình trong *Bỏ câu bay đi tìm bà* của Walter Macken và *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi nhìn từ tương đồng và dị biệt

Kiểu nhân vật phiêu lưu, ném trái cuộc hành trình xuất hiện khá phổ biến trong văn học thế giới, trải dài từ văn học cổ đại đến đương đại. Trần Văn Sáng và Nguyễn Phương Khánh (2022: 60) nhận định: “Tất cả các câu chuyện trên thế giới, từ cổ tích đến tiểu thuyết hiện đại, theo một cách nào đó, đều là “hành trình” của các nhân vật chính. Gần như nhân vật - dưới nhiều kiểu dạng khác nhau - đều cố/bị/buộc vượt khỏi nơi chốn quen thuộc, đi theo một “tiếng gọi”, một lời “hiệu triệu”, một khát vọng, một cuộc tìm kiếm... Các hành trình đi, dịch chuyển, trôi dạt... và những biến cố, thử thách xuyên suốt đều là sự phản ánh những hình ảnh của bản năng, những mục tiêu tâm linh mà bản chất con người muốn vươn tới”. Nguyên mẫu hành trình liên tục được cải biến, tái thiết theo thời gian, song vẫn còn vết tích của khuôn mẫu, mô thức nguyên thủy.

Tiểu thuyết *Bỏ câu bay đi tìm bà* (Walter Macken) và *Đất rừng phương Nam* (Đoàn

Giỏi) đều mở đầu bằng các sự kiện, tình tiết xoay quanh khởi trình *Lên đường* (Campbell 2021: 67) của nhân vật. *Bỏ câu bay đi tìm bà* (Walter Macken) kể về cuộc phiêu lưu đi tìm bà ngoại O’Flaherty của hai anh em Finn Dove (mười hai tuổi) và Derval Dove (bảy tuổi). Hai nhân vật này đi theo “tiếng gọi phiêu lưu” mà thực hiện cuộc hành trình trốn chạy khỏi cha dượng Toby để tìm kiếm yêu thương và sự tự do. Khởi phát của cuộc phiêu lưu này hoàn toàn có chủ đích, được nung nấu và chuẩn bị kĩ càng bởi nhân vật Finn. Cậu anh trai Finn và cô em gái Derval đã từng có khoảng thời gian sống hạnh phúc, đầm ấm bên cha mẹ ruột của mình. Sau khi cha mất vì tai nạn, mẹ của Finn và Derval đã tái hôn với Toby. Ít lâu sau, mẹ của Finn và Derval cũng mất; Toby trở thành người giám hộ hợp pháp của hai đứa trẻ. Hằng ngày, Finn đều đặn chịu đựng những lời mắng nhiếc từ cha dượng Toby: “Khi cha chúng mày chết, tao đã lấy mẹ chúng mày. Chúng mày nghĩ trên đời này có bao nhiêu đàn ông dám nhận trách nhiệm với một người đàn bà góa và hai đứa con của cô ta hả? [...] Đáng lẽ tao không phải làm việc quần quật để nuôi lũ nhóc thậm chí còn chẳng phải là máu mủ ruột rà của tao [...] Hãy tự uốn nắn mình đi, bằng không tao buộc phải giao mày cho người ta uốn nắn nếu tao không tự làm được việc đó” (Macken 2022: 9). Đồng thời, Finn thường bị bạo hành, lãnh những “cái tát như trời giáng” (Macken 2022: 7) từ cha dượng Toby: “Những cú tát thẳng mặt giáng xuống đều đặn như tiếng tích tắc của một chiếc đồng hồ. Chúng lặp đi lặp lại khiến mặt cậu đau điếng” (Macken 2022: 7). Đối với Finn và Derval, từ khi cha và mẹ ruột mất, cuộc sống hoàn toàn thay đổi, hạnh phúc gia đình vụt tắt: “Đây từng là một nơi hạnh phúc. Thật vui khi trở về nhà và vào bếp. Nhưng ánh sáng của nụ cười đã tắt lịm kể từ khi cha dượng Toby trở thành bá chủ của ngôi nhà. Nó trở thành nơi sợ hãi ngự trị” (Macken

2022: 20). Ý thức rằng mình không đủ sức kháng cự, Finn chịu đựng, đầu gối nhận những trận đòn từ cha dượng. Thế nhưng, chứng kiến cảnh cha dượng Toby túm vai và dọa đánh vào mặt cô em gái Derval, Finn quyết định thực hiện cuộc hành trình đào thoát khỏi cha dượng Toby để tìm đến bà ngoại O'Flaherty ở Ireland. Dễ nhận thấy, Finn là cậu bé giàu tình yêu đối với gia đình và đầy ắp khát vọng tự do. Vì thương em, Finn chịu đựng tất cả, nhẫn nại hứng chịu những trận trách mắng, bạo hành của cha dượng. Thoạt đầu, vì tình thương đối với đứa em nhỏ mà Finn cam chịu, chấp nhận tất cả để Derval có được chốn dung thân, có miếng ăn sinh sống qua ngày; song cũng vì thương em mà Finn đã thực hiện cuộc trốn chạy, dắt đứa em nhỏ thoát khỏi các trận bạo hành, ngược đãi của cha dượng với hy vọng tìm kiếm được bà, níu lấy cuộc sống tự do, đầm ấm. So với những đứa trẻ cùng trang lứa, Finn có phần cương quyết, chững chạc, chín chắn trong suy nghĩ và hành động. Finn dè chừng và cẩn trọng chuẩn bị hành trang lên đường: một quyển sách địa lý (có in màu các nước trên thế giới), một cái balo, vài bộ quần áo và 94 xu rưỡi (góp nhặt 11 xu rưỡi của em gái Derval, 70 xu từ hộp tiền tiết kiệm và 13 xu từ việc bán khẩu súng hơi cho cậu bạn Joss). Finn ý thức rằng hành trình mà mình sắp thực hiện sẽ rất khó khăn, gian truân, dường như là bất khả. Cậu và em gái phải lên một con tàu vượt biển Ireland với số tiền ít ỏi, sau đó tìm kiếm nhà người bà mà mình không biết địa chỉ. Thông tin về bà cũng quá ít ỏi, mông lung giống như kí ức còn sót lại của cậu về chuyến thăm bà từ nhiều năm trước. Thông tin mà Finn còn lưu giữ được chỉ có vồn vẹn vài dòng chữ ghi trên quyển nhật kí: “Thứ Bảy. Chúng tôi sắp vượt biển trên con tàu lớn [...] Mẹ kể ở trên tàu mình ngủ suốt. Chúng mình xuống tàu thủy rồi chúng mình lên tàu hỏa. Sau đó chúng mình đi trên một chiếc tàu hỏa khác. Đó là đoàn tàu đi về phía Tây” (Macken

2022: 15-32). Dù vậy, Finn vẫn quyết định thực hiện cuộc hải hành về hướng Tây, hướng về Ireland để tìm bà của mình.

Đất rừng phương Nam của Đoàn Giỏi là câu chuyện kể về hành trình phiêu lưu của bé An (mười bốn tuổi) - lạc mất cha mẹ trong quá trình chạy tản cư, sau làm con nuôi của ông lão bắt rắn, cùng gia đình cha nuôi phiêu bạt khắp “đất rừng phương Nam”. Hành trình lưu lạc của nhân vật An khởi đầu do sự việc ngoài ý muốn. Bé An vốn được sinh ra và lớn lên ở thành phố Mỹ Tho. Giặc tiến chiếm thành phố Mỹ Tho, bé An cùng cha mẹ di tản về Cai Lậy, ít ngày sau lại chạy tản đến Cái Bè. Cái Bè bị giặc chiếm đóng, gia đình An chạy về Đồng Tháp Mười, rồi đến Hậu Giang. Sau trận dội bom của giặc, An lạc mất cha mẹ, bèn dự vào đoàn thuyền vận tải quân lương của Ủy ban Kháng chiến Nam Bộ để chờ dịp đoàn tụ với họ. Bị thu hút bởi tiếng trống, tiếng la khua của gánh hát Sơn Đông, An lên bờ xem tiết mục xiếc và lạc với đoàn thuyền vận tải lương. Kể từ đó, An chính thức bắt đầu chuỗi ngày phiêu bạt: “Ban ngày tôi tha thân đi dọc theo bên, mong có gặp người nào quen trong đoàn thuyền vận tải lương trở lại đây không. Ban đêm, tôi vào ngủ trong chợ, chui dưới gầm một thớt bán thịt lợn của người Hoa Kiều. Những người đàn bà trong chợ gọi tôi là thằng bé tản cư” (Đoàn Giỏi 2022: 23).

Đôi sánh mô típ hành trình trong tiểu thuyết của Walter Macken và Đoàn Giỏi, dễ nhận thấy những điểm tương đồng và dị biệt trong hai tác phẩm. Các nhân vật chính trong cuộc hành trình, Finn và An, gần như trạc tuổi nhau, đều rất khôn ngoan và giàu tình cảm. Cả hai nhân vật đều có tài ứng biến trước hoàn cảnh, can đảm vượt qua các hiểm nguy, trở ngại. Cuộc hành trình của Finn trong *Bố câu bay đi tìm bà* khởi đầu hoàn toàn có chủ đích, có sự chuẩn bị khá cẩn trọng, tỉ mỉ của Finn với mong muốn tìm gặp bà - nơi dựa vững chắc có thể cứu mạng, che chở cho đứa em gái của

mình. Hành trình ấy ẩn dụ phi thường cho quá trình tìm kiếm tự do, thấp sáng mái ấm gia đình với cuộc sống giàu yêu thương và hạnh phúc. Hành trình của bé An trong *Đất rừng phương Nam* khởi đầu do biến cố, hoàn cảnh đưa đẩy; trong hành trình đó, nhân vật chính cũng luôn khao khát tìm gặp và đoàn tụ với cha mẹ - những người sinh thành, yêu thương của mình. Suốt hành trình, cậu bé An có nhiều cơ hội để trải nghiệm, khám phá vẻ đẹp của thiên nhiên và con người Nam Bộ. Thiên nhiên Nam Bộ tươi đẹp, đầy màu sắc với những cánh rừng tràm bạt ngàn, sông nước mênh mông, trù phú: “Những thân cây tràm vỏ trắng vươn thẳng lên trời, chẳng khác gì những cây nến khổng lồ, đầu lá rũ phát phơ như những đầu lá liễu bạt ngàn. Từ trong biển lá xanh rờn đã bắt đầu ngả sang màu úa, ngát dậy một mùi hương lá tràm bị hun nóng dưới mặt trời, tiếng chim không ngớt vang ra, vọng mãi lên trời cao xanh thẳm không cùng” (Đoàn Giỏi 2022: 175); “Càng đi gần về hướng mũi Cà Mau thì sông ngòi, kênh rạch càng bủa giăng chi chít như mạng nhện. Trên thì trời xanh, dưới thì nước xanh, chung quanh mình chỉ toàn một sắc xanh cây lá” (Đoàn Giỏi 2022: 258). Qua lăng kính của bé An, con người Nam Bộ đôn hậu, đượm nghĩa tình, vững lòng theo kháng chiến. Ông Hai bắt rắn và chú Võ Tòng đều là những con người hiền lành, làm thuê cho địa chủ, bị cướp công, bức ép đến nỗi phải phản kháng, sau cùng tham gia chống giặc khi giặc tiến chiếm.

Trong tiểu thuyết *Bò câu bay đi tìm bà* (Walter Macken) và *Đất rừng phương Nam* (Đoàn Giỏi), nhân vật được đặt trong nhiều thử thách, có nhiều chướng ngại trên chặng đường phiêu lưu. Quá trình này tương ứng với giai đoạn “*Thụ giáo*” theo cách phân chia của Campbell (2021: 115). Trên những chặng đường ấy, nhân vật đi qua nhiều nơi, gặp gỡ và tiếp xúc với nhiều người, từ đó nếm trải và chiêm nghiệm những bước đời nhân sinh. Finn và Derval (*Bò câu bay đi tìm bà*) không ngừng lẩn tránh sự truy đuổi của cha dượng Toby và Nicko (người được

Gerry ủy thác tìm bắt bọn trẻ sang Mỹ để ông có thể quản lý và rút tiền từ quỹ giám hộ). Trùng hợp ở chỗ, sau khi Finn và Derval bỏ đi, Toby nhận được tin một người bác của Finn vừa qua đời, để lại số tiền lớn dưới dạng ủy thác cho hai đứa trẻ; số tiền này sẽ thuộc về một người anh em của cô Dove ở Mỹ tên Geral O’Flaherty, trong trường hợp cô Dove không có con hoặc con cô ấy đều mất. Với khoản lợi tức trị giá một nghìn bảng mỗi năm, Toby ráo riết truy tìm hai đứa trẻ. Y sẵn lòng hai đứa trẻ một cách táo tợn, đầy hung hiểm ví như cuộc đuổi bắt của người thợ săn với những con thú hoang lạc đàn, không nơi nương náu: “Một chiếc xe hơi đang chạy tới [...] Nhìn cậu trùng trùng với cái miệng há hốc không phải là ai khác mà chính là dượng Toby” (Macken 2022: 103). Trong cuộc trốn chạy này, Finn nghĩ mình “nhạy cảm như một con thú” (Macken 2022: 149). Đi về hướng Tây, hề nghe thấy tiếng động cơ, nhìn thấy bóng xe ô tô, bóng người thì Finn đều cảnh giác, tìm nơi ẩn nấp: “Chúng đã trở nên lão luyện trong việc tìm một con đường nhỏ để rẽ vào, hoặc một hàng rào cây để nấp, chẳng khác gì những con chim hồng tước” (Macken 2022: 149). Hành trình trốn chạy của Finn và Derval luôn trong tình trạng kếp: Một mặt, lẩn tránh sự truy đuổi của cha dượng Toby; mặt khác, lẩn tránh sự truy lùng của Nicko. Nicko được miêu tả là người đàn ông mặc vét xám, có một vết sẹo trên mặt, đôi mắt rộng vành. Hung hiểm hơn cả Toby, Nicko sẵn lòng hai đứa trẻ một cách táo tợn, bất chấp tính mạng của chúng: “Nếu bọn trẻ bị tai nạn, thì tài sản thừa kế sẽ thuộc về Gerry, thay vì tìm kiếm chúng và cố đưa chúng sang Mỹ để Gerry có thể quản lý chúng và rút tiền từ quỹ kia với tư cách là người giám hộ” (Macken 2022: 176). Điều này đồng nghĩa với việc Gerry, người cậu bên Mỹ của hai đứa trẻ, sẽ hưởng lợi nếu chẳng may chúng chết: “Toàn bộ câu chuyện giờ đây có vẻ thật điên rồ, toàn bộ

cái ý tưởng ấy, như một cơn ác mộng mà người ta mơ thấy trong ánh sáng đèn mờ của câu lạc bộ đêm và quán rượu dành cho cánh đàn ông đang khát tiền. Toàn bộ cuộc sống của hai đứa trẻ là một canh bạc và chuyện này là một canh bạc nữa, canh bạc có thể hái ra tiền. Bỏ ra một ít để kiếm về một ít” (Macken 2022: 175). Chạm trán với Nicko, Finn phút chốc hoảng sợ; song vì bảo vệ Derval, Finn cố trấn tĩnh bản thân, dũng cảm đương đầu với mối đe dọa. Ở vùng đầm lầy, cõng em nhỏ trên lưng, Finn cố ý chạy chậm, chờ tới khi Nicko sát gót rồi bất ngờ nhảy vào mảng đất nâu, đánh lừa y bước tiếp vào mảng đất xanh - nơi bùn lầy bị rong rêu che phủ. Kết cục, Nicko bị kẹt ở vùng đầm lầy, “lún đến tận nách trong đám bùn rêu đặc sệt [...] nước bắn tung tóe lên mặt [...] bắn cả vào cái miệng đang há hốc” (Macken 2022: 184). Walter Macken khéo léo để “bỏ câu anh” Finn và “bỏ câu em” Derval bước vào đại lộ cuộc đời, qua nhiều chặng đường với sự xuất hiện của những người tốt như: vợ chồng Tom và Mary, tài xế Nickser, điều tra viên Michael, cậu bé du mục Moe, v.v.. Trong hành trình ấy, những con người xa lạ bỗng chốc hóa thân quen và che chở cho nhau đã truyền tải bài học to lớn về tình yêu thương. Vợ chồng bác Tom và Mary chu cấp cho hai đứa trẻ bữa ăn ngon ấm tình người, mách lối cho chúng con đường trốn chạy an toàn vì “các cháu có quyền thử một cơ hội tự do” (Macken 2022: 60). Bác tài xế Nickser cho hai đứa trẻ đi nhờ xe trên đoạn đường dài, chu cấp cho chúng ít tiền lộ phí với châm ngôn rất chân chất, mộc mạc: “Bác giúp cháu và cháu sẽ ghi nhớ, rồi mai này cháu trưởng thành, cháu sẽ giúp ai đó đang gặp khó khăn [...] Đó là một vòng tròn không bao giờ kết thúc” (Macken 2022: 69). Điều tra viên Michael xuất hiện và giải nguy cho hai đứa trẻ khi chúng bị truy đuổi. Ông cho rằng “cánh tay của luật pháp rất dài” (Macken 2022: 114), dẫu bây giờ ông có cho bọn trẻ

lên xe và đưa chúng tới đích - nhà bà ngoại O’Flaherty, thì luật pháp cũng sẽ hiện diện ở đó và chúng sẽ bị cảnh sát đưa về chốn cũ - nhà của dựng Toby. Ông âm thầm dõi theo và bảo vệ hai đứa trẻ, đồng thời truy tìm manh mối, nguyên do của việc đào thoát nhằm mang đến sự giải phóng thực sự cho hai đứa trẻ. Ông quan niệm: “Luật pháp chính là để phục vụ sự thật. Sự thật không đung độ với luật pháp” (Macken 2022: 114). Trong hành trình gian nan ấy, Finn và Derval may mắn gặp gỡ nhiều người tốt, chính họ đã cuu mang và trợ giúp các em lẩn tránh sự truy đuổi.

Trong *Đất rừng phương Nam*, Đoàn Giỏi cũng gieo nhiều điều tốt cho cậu bé An, song tác phẩm không chỉ mang đến bài học nhân sinh mà còn khéo léo phản ánh đặc trưng văn hóa thiên nhiên và con người Nam Bộ. Lạc mất cha mẹ trong hành trình chạy giặc, An đi theo đoàn vận tải lương, sau lưu lạc đến mảnh đất ven sông, làm cậu bé giúp việc cho quán dì Tư Béo. Vốn là cậu bé thông minh, khéo quan sát, An nhanh chóng phát giác hai tên gián điệp - kẻ làm tay sai cho giặc Pháp: “Tư Mắm người dong dong cao, nước da xanh mét, tóc cắt bom-bê, mái tóc trước trán rủ xuống tận gò má bên phải. Đôi mắt y rất bé và sắc lạ lùng, tròng mắt đảo đi đảo lại rất nhanh và không hề nhìn thẳng vào ai bao giờ” (Đoàn Giỏi 2022: 34); “Mới có hai hôm mà nó đã mở thêm một chai “cột nhà vuông” nữa rồi. Dứt khoát không phải là thuốc giải cảm như mụ ta nói [...] Vợ một tên lái mắm tềng xí mà cũng học đòi làm sang thế kia ư? Không! Dứt khoát là không phải. Bộ quần áo bà ba tầm thường của mụ chỉ là cái lót bên ngoài, không che giấu nổi cốt cách mụ ta” (Đoàn Giỏi 2022: 75). An nén thở, rón rén đến gần người phụ nữ để đọc tin mật: “CB-15-5-1946. Hai trung đội chính quy trang bị đầy đủ [...] 13.5: Một cán bộ quân sự cao cấp đã qua đây. Đoàn thuyền vận tải lương đi hướng về Thái Bình” (Đoàn Giỏi 2022: 75).

Bị phát giác, An nhanh trí ứng biến: “Cháu đọc từ này giờ... mà thím viết thứ chữ Tây chữ u gì, cháu không hiểu được. Cháu chỉ đánh vần quốc ngữ bập bẹ và đọc được con số từ một đến một trăm thôi. Nhưng phải đánh vần lâu lắm kia” (Đoàn Giỏi 2022: 76). Nhà dì Tư Bé bị gián điệp đốt, An lang bạt dọc theo bờ sông, cuối cùng nhập vào hành trình phiêu bạt của ông Hai bắt rắn. Suốt cuộc hành trình, bé An gặp gỡ và nhận được sự giúp đỡ, cứu mạng từ những con người đôn hậu, nghĩa tình đậm chất Nam Bộ: Dì Tư Bé, gia đình ông lão bắt rắn, chú Võ Tòng, v.v.. Đặc biệt, Đoàn Giỏi khéo léo phục dựng quá trình đến với cách mạng của thiếu niên An, đồng thời tái hiện một chặng đường chiến đấu ngoan cường của nhân dân Nam Bộ trong thời điểm Pháp quay lại chiếm đóng. Hành trình của bé An không chỉ là hành trình lưu lạc qua các chuỗi không gian, mà còn là quá trình trải nghiệm, trưởng thành về mặt tâm lí, tính cách: Sợ hãi, lo lắng khi lạc với cha mẹ - xót xa, nuối tiếc khi lạc với đoàn vận tải lương - gan dạ, dũng cảm và khôn ngoan đương đầu với Việt gian (vợ chồng Tư Mắm) - hạnh phúc được làm con nuôi của gia đình lão bắt rắn - trưởng thành, tin tưởng vào cách mạng, v.v.. Qua hành trình phiêu bạt của bé An, Đoàn Giỏi tinh tế miêu tả và phác họa vẻ đẹp của thiên nhiên, con người ở vùng đất Nam Bộ. Dõi theo hành trình của nhân vật, độc giả cũng dần thân vào hành trình trải nghiệm, phiêu lưu và khám phá. Các chương truyện *Rừng cháy*, *Chạm trán với hổ*, *Phường săn cá sấu*, *Qua Sroc Miên*, *Sân chim*, *Rừng đước Cà Mau*, v.v. có thể ví như những trang du kí về vùng đất Nam Bộ. Những con người chân chất, đượm nghĩa tình cũng được Đoàn Giỏi phản ánh khá sắc nét. Dì Tư Bé với cách ăn nói ngọt nhạt tùy lúc với khách ở quán nhậu, túi tiền lúc nào cũng căng phồng, tỏ vẻ lạnh nhạt nhưng lại rất chăm lo cho bé An. Lão Ba Ngụ thích uống rượu, “có thể lai rai suốt ngày” (Đoàn Giỏi 2022:

30), thường để mình trần, độc chiếc áo vắt vai; song khi nhìn thấy tám biểu ngữ “Độc lập hay là chết! Nước Việt Nam của người Việt Nam!” (Đoàn Giỏi 2022: 35) thì lẳng lẳng đi đến chỗ móc áo, mặc áo và cài khuy cổ cẩn thận, hai tay vuốt thẳng đường tà. Nhận được tờ giấy khổ nhỏ từ anh Sáu tuyên truyền, lão Ba Ngụ mở mắt tròn xoe, giữ nét mặt nghiêm trang, lẩm nhẩm đánh vần: “Không đi lính cho giặc! Không bán lương thực cho giặc! Không đưa đường chỉ lối cho giặc! Ai có dao dùng dao, có mác dùng mác, mỗi người dân là một người lính, mỗi thước đất là một chiến hào, sẵn sàng hi sinh bảo vệ nền độc lập cho tổ quốc!” (Đoàn Giỏi 2022: 36). Ông Hai bắt rắn có đôi mắt to, đầy vẻ tự tin của người từng trải, sống khoáng đạt, giàu tình cảm. Chú Võ Tòng có vết sẹo dài trên mặt, tự tay giết chết hai mươi con hổ, yêu nước và căm thù giặc, v.v.. Trong *Bồ câu bay đi tìm bà* của Walter Macken và *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi, mô típ hành trình ẩn dụ cho sự tìm kiếm tự do, tình yêu; là mô thức để các nhân vật nếm trải, trưởng thành. Hành trình này không quá cam go, khắc nghiệt, mang màu sắc thần thoại giống như hành trình nguyên thủy trong tâm thức nhân loại; mà trái lại, hành trình trong hai tác phẩm có phần nhẹ nhàng, mang đậm hơi thở của cuộc sống thường nhật. Tất nhiên, cả Walter Macken và Đoàn Giỏi đều dụng công trong việc xây dựng mô típ hành trình, đảm bảo tính vừa sức, logic đối với các nhân vật chính trong tác phẩm; phù hợp với đặc điểm lứa tuổi độc giả, chủ yếu là độc giả thiếu nhi.

Hoàn kết cuộc hành trình trong *Bồ câu bay đi tìm bà* (Walter Macken) và *Đất rừng phương Nam* (Đoàn Giỏi), các nhân vật trong chuyến phiêu lưu đều hoàn thành sứ mệnh, chưởng ngại và giành được “phần thưởng” xứng đáng tương ứng với những gì mà mình đã nếm trải. Chặng này tương ứng với *Quay về* theo cách phân chia của Campbell (2021: 217). Không giống như

hành trình của người anh hùng trong truyện cổ, phần thưởng của người anh hùng thường là lấy được những cô gái đẹp/công chúa, lấy được kho báu/vật thiêng, qua đó khẳng định sức mạnh/vị trí của bản thân; phần thưởng của con người trong đời sống hiện đại đơn thuần chỉ là hạnh phúc sum vầy, đoàn viên với gia đình, là những bài học giúp ích cho sự trưởng thành, đốn ngộ về cõi nhân sinh.

Trong *Bồ câu bay đi tìm bà*, Finn đã hiểu rõ về bản thân mình, về các giá trị thiêng liêng trong đời sống. Thoạt đầu, Finn thực hiện hành trình phiêu lưu chỉ với mục đích bảo vệ em gái tránh khỏi sự bạo hành của cha dượng Toby. Về sau, khi đã đến đích của cuộc hành trình, nhìn thấy nụ cười của em gái Derval, Finn nhận ra điều lớn lao hơn, vốn đã cháy âm ỉ bên trong mình: “Đây là lý do tại sao mình lại làm chuyện này, để em gái mình được ở bên những người yêu thương nó, lắng nghe nó nói” (Macken 2022: 193). Trong hành trình ấy, Finn đã chín chắn và trưởng thành hơn nhờ vào việc tích góp các bài học của cuộc sống. Bác tài xế hun đúc cho Finn tinh thần lạc quan trước hoàn cảnh: “Chẳng ai trả tiền cho cháu vì khóc đâu, trừ phi cháu làm việc trong nhà máy chế biến hành” (Macken 2022: 74). Bà ngoại O’Flaherty đã dạy cho Finn bài học quý báu về sự ngoan cường: “Chẳng ai biết họ có thắng được hay không cho tới khi họ thực sự tranh đấu” (Macken 2022: 197). Finn đã phát huy sự ngoan cường của dòng máu bên trong mình - dòng máu Ireland. Đây là điều mà Finn tự hào, lấy làm động lực để chiến đấu đến cùng vì tình yêu và sự tự do. Cuối cùng, gia đình “bồ câu” (Trong tiếng Anh, “Dove” có nghĩa là chim bồ câu) đã chiến thắng, Finn và Derval được ở lại nhà bà ngoại O’Flaherty - nơi các em được bảo vệ, chăm sóc và yêu thương. Trong *Đất rừng phương Nam*, qua cuộc hành trình, cậu bé An cũng ngày càng chín chắn và trưởng thành hơn. Phiêu bạt cùng gia đình ông Hai bắt rấn qua khắp chốn của “đất rừng phương

Nam”, An càng thêm tin yêu mảnh đất và con người Nam Bộ, được dung dưỡng và bồi đắp thêm tình yêu quê hương đất nước. Đất và người Nam Bộ dường như đã in hằn, thấm sâu vào huyết quản, trở thành một phần bên trong con người bé An. Ở phần cuối tác phẩm - *Lên đường chiến đấu*, An xúc động khi nghe thầy giáo Bảy đọc lại lời của Bác: “Nam Bộ là máu của máu Việt Nam, là thịt của thịt Việt Nam. Sông có thể cạn, núi có thể mòn, nhưng chân lý ấy vẫn không bao giờ thay đổi” (Đoàn Giỏi 2022: 189). Nếu hành trình của cậu bé Finn trong *Bồ câu bay đi tìm bà* đã hoàn kết, anh em nhà Dove đã tìm được bà, được cu ru mang, che chở thì hành trình của cậu bé An trong *Đất rừng phương Nam* vẫn chưa thực sự hoàn kết, vẫn tiếp diễn và hứa hẹn mang đến nhiều điều thú vị. Kết thúc tác phẩm, bé An vẫn chưa tìm được cha mẹ ruột của mình; cậu lên đường chiến đấu, chống giặc để bảo vệ Tổ quốc. Tình yêu gia đình, yêu Tổ quốc đã hòa làm một trong người bé An - Cậu đã lớn, đã trưởng thành và đứng vào hàng ngũ những người anh hùng vệ quốc.

Tựu trung lại, Walter Macken và Đoàn Giỏi đều rất thành công trong việc tạo dựng mô típ hành trình trong tác phẩm. Mô típ hành trình là yếu tố trực đóng vai trò then chốt để bố trí, sắp xếp các sự kiện, tình tiết. Kế thừa nguyên mẫu hành trình trong tâm thức nhân loại, cả hai nhà văn đều sử dụng hành trình như một mô thức để các nhân vật phiêu lưu, ném trái, qua đó giành được “phần thưởng” xứng đáng - đoàn tụ, sum họp với gia đình hoặc tích lũy được bài học quý báu về cõi nhân sinh. Dù vậy, Walter Macken và Đoàn Giỏi đều có những dấu ấn riêng trong tạo dựng mô típ, tuy không quá cầu kỳ nhưng vẫn không kém phần khéo léo, tinh tế. Walter Macken là nhà văn gốc Ireland, chuyên viết về tiểu thuyết lịch sử. Sáng tác dành cho thiếu nhi của Walter Macken khá khiêm tốn, song vẫn tạo được tiếng vang lớn, nổi trội nhất là tiểu thuyết *Bồ*

câu bay đi tìm bà. Walter Macken đề cao hạnh phúc gia đình, ca ngợi những con người có tấm lòng nhân hậu, giàu tình yêu thương đối với người khác, đặc biệt là trẻ em. Đoàn Giỏi là nhà văn lớn của mảnh đất Nam Bộ. Lịch sử - văn hóa của vùng đất này đã len lỏi, thấm sâu vào máu thịt và trở thành nguồn cảm hứng dạt dào trong sáng tác của ông. *Đất rừng phương Nam* lấy bối cảnh vào thời kỳ Pháp quay lại tiến chiếm Nam Bộ những năm sau 1945. Đoàn Giỏi khéo léo phục dựng bối cảnh lịch sử - văn hóa đương thời, tập trung phác họa vẻ đẹp của thiên nhiên và con người Nam Bộ. Đặc biệt, chi tiết về buổi lễ tuyên thệ ở cuối tác phẩm đã làm cho hành trình của nhân vật vẫn chưa hoàn kết, gợi mở những bước đường phiêu lưu mới gắn liền với cuộc chiến vệ quốc của dân tộc. So với *Bồ câu bay đi tìm bà* (Walter Macken), *Đất rừng phương Nam* (Đoàn Giỏi) không chỉ mang đến bài học về cội nhân sinh, mà còn gửi gắm bài học về lòng tự hào, tình yêu đối với quê hương, đất nước.

4. Kết luận

Soi chiếu tiểu thuyết *Bồ câu bay đi tìm bà* của Walter Macken và *Đất rừng phương Nam* của Đoàn Giỏi qua khảo sát mô típ hành trình là hướng khả thi, có ý nghĩa cho nghiên cứu, học thuật. Bài viết phân tích mô típ hành trình, tồn tại như nguyên mẫu trong tâm thức nhân loại, từ đó kiến giải đặc trưng riêng trong việc tạo dựng mô típ của hai nhà văn. Hành trình của nhân vật trong *Bồ câu bay đi tìm bà* đã hoàn kết, qua đó nhân vật tích góp được các trải nghiệm, bài học về khát vọng tự do và hạnh phúc gia đình. Hành trình của nhân vật trong *Đất rừng phương Nam* vẫn chưa hoàn kết, tuy vậy nhân vật vẫn có nhiều trải nghiệm, bài học quý báu về đất và người Nam Bộ - đóng vai trò là hành trang chuẩn bị cho nhân vật dần

thân vào chặng đường mới, lớn lao và kì vĩ: vệ quốc cứu nước.

Tuy khác biệt về không gian địa lí, văn hóa - lịch sử, song cả Walter Macken và Đoàn Giỏi đều có giao điểm chung ở chỗ đều sử dụng mô típ hành trình, dù là hữu thức hoặc vô thức, để các nhân vật phiêu lưu, trải nghiệm và khám phá tri thức mới. Tiếp cận, đối sánh hai tác phẩm qua khảo sát mô típ hành trình đã mở ra nhiều khía cạnh cho việc giải mã văn bản. Nhìn chung, Walter Macken và Đoàn Giỏi đều rất thành công ở thể loại tiểu thuyết dành cho thiếu nhi, xứng đáng là nhà văn lớn của văn chương thế giới.

Tài liệu trích dẫn

- Bùi Thị Xuân Quyên. 2017. *Tiểu thuyết Đất rừng phương Nam của Đoàn Giỏi dưới góc nhìn địa văn hóa*. Luận văn thạc sĩ Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội.
- Campbell, Joseph. 2021. *Người hùng mang ngàn gương mặt* (Thiên Nga dịch). Hà Nội: Nhà xuất bản Dân Trí.
- Denio, Lyn Megan. 1997. *Walter Macken: Life in literature*. Las Vegas: University of Nevada.
- Đoàn Giỏi. 2022. *Đất rừng phương Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản Kim Đồng.
- Đỗ An. 2019. “Nhà văn Đoàn Giỏi - người con của Đất rừng phương Nam”. *Giáo dục thời đại*. Truy cập ngày 19 tháng 10 năm 2024. <https://giaoducthoidai.vn/nha-van-doan-gioi-nguoi-con-cua-dat-rung-phuong-nam-post346635.html>.
- Đỗ Thị Ngân Trâm. 2014. *Đất và người Nam Bộ trong Đất rừng phương Nam của Đoàn Giỏi*. Đề tài cấp cơ sở Trường Đại học Thủ dầu Một, Hà Nội.
- Hà Thanh Vân. 2023. “Hồn Nam bộ trong sách Đất rừng phương Nam”. *Vnexpress*. Truy cập ngày 25 tháng 10 năm 2024. <https://vnexpress.net/hon-nam-bo-trong-sach-dat-rung-phuong-nam-4585457.html>
- Heinen, Sandra, and Katharina Rennhak. 2022. *Walter Macken: critical perspectives*. Ireland: Cork University Press.

- Jung, Carl Gustave . 2022. *Thăm dò tiềm thức* (Vũ Đình Lưu dịch). Hà Nội: Nhà xuất bản Tri thức.
- Lại Nguyên Ân (Biên soạn). 2017. *150 thuật ngữ văn học*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn học.
- Lê Phương Liên. 2022. “Đoàn Giỏi - Người văn của Đất rừng phương Nam”. *Văn học nghệ thuật*. Truy cập ngày 25 tháng 10 năm 2024. <https://vanhocnghethuat.quangngai.gov.vn/i419-doan-gioi--nguai-van-cua-dat-rung-phuong-nam.aspx>
- Macken, Walter. 2022. *Bồ câu bay đi tìm bà* (Nguyễn Bích Lan dịch). Hà Nội: Nhà xuất bản Hội Nhà văn.
- Ngô Vinh. 2021. “Hành trình yêu thương”. Phụ nữ online. Truy cập ngày 28 tháng 10 năm 2024. <https://www.phunuonline.com.vn/hanh-trinh-yeu-thuong-a1451001.html>
- Nguyễn Thị Quế Vân, Lâm Hoàng Phúc. 2017. “Sinh thái môi trường trong văn xuôi Đoàn Giỏi”. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Văn Hiến* 1: 64-69.
- Nguyễn Văn Nghiêm. 2016. “Cảm hứng cuộc sống và con người trong văn xuôi Đoàn Giỏi”. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Đồng Tháp* 11: 46-54.
- Tống Thị Loan. 2013. *Từ ngữ chỉ “đất rừng” và “con người” trong Đất rừng phương Nam của Đoàn Giỏi*. Luận văn thạc sĩ Trường Đại học Sư phạm, Đại học Thái Nguyên, Thái Nguyên.
- Trần Thị An. 2008. “Nghiên cứu văn học dân gian dưới góc độ type và motif – Những khả thủ và bất cập”. *Tạp chí Nghiên cứu văn học* 7: 13-24.
- Trần Văn Sáng, Nguyễn Phương Khánh. 2022. “Nguyên mẫu kể ngây thơ trong một số tiểu thuyết Việt Nam hiện đại của Hồ Anh Thái, Nguyễn Ngọc Tư, Đoàn Minh Phượng”. *Tạp chí Khoa học và công nghệ Trường Đại học Đà Nẵng* 8: 60-65.
- Tuyết Loan. 2024. “Tìm lại tuổi thơ với Đi tìm bà ngoại”. *Nhân dân*. Truy cập ngày 25 tháng 10 năm 2024. <https://nhandan.vn/tim-lai-tuoi-tho-voi-di-tim-ba-ngoai-post611154.html>.